

Un balanç crític sobre l'estat de la nació

Els discurs de Salvador Cardús en l'acte de cloenda de la celebració del vintè aniversari del Congrés de Cultura Catalana ha aixecat polèmica. EL TEMPS ha cregut oportú oferir als seus lectors els fragments més interessants d'aquesta intervenció.

Els organitzadors d'aquest acte de commemoració de la clausura del Congrés de Cultura Catalana m'han demanat que faci un balanç, necessàriament breu, dels vint anys transcorreguts.(...)

No a les ampolles mig buides o mig plenes.

Allò que vull evitar, però, és caure en la temptació fàcil de tot balanç, i que consisteix a portar la discussió al terreny de les apreciacions subjectives i dels estats d'ànim sobre si l'optimisme dels uns els fa veure l'ampolla mig plena o si el pessimisme dels altres els fa veure mig buida. He volgut evitar aquest parany dialèctic que sol servir per emmascarar el fet que el problema no és tant el de la quantitat de líquid que hi ha a l'ampolla, sinó saber de qui és l'ampolla, i si no és massa petita o massa fràgil.

Una atenció centrada en el paper de la societat civil. També he procurat no convertir aquesta intervenció en un memorial de greuges adreçat al Govern de la Generalitat de Catalunya. Avui "no toca" criticar el govern. Penso que és més propi de l'ocasió que reflexionem sobre el paper que ha fet la societat civil que va empènyer aquell Congrés de Cultura Catalana. Malgrat tot, poc o molt, he de parlar de política, ja que a l'hora d'establir els objectius del Congrés es va comptar molt –massa i tot–, amb la futura acció de les institucions polítiques. I en parlaré perquè els balanços actuals del que han estat aquests vint anys no poden evitar ser-ho, també, de l'acció de govern. Fins

i tot, avui que sóc davant de molts responsables polítics del país, podria semblar una covardia per part meua no esmentar la responsabilitat del nacionalisme que ha governat Catalunya –i no cal dir la greu irresponsabilitat dels governs que han tingut les Illes Balears i el País Valencià– en l'estovament general de la societat catalana davant la qual, per justificar l'injustificable, ha

GLÒRIA MATAMALA

exagerat allò que anava bé (ara, amb imitadors de molta menys talla a Espanya) i en canvi ha disminuït la importància dels grans objectius nacionals a mesura que se'ls escapaven de les mans. I això se segueix fent amb una mena d'argument que ve a dir que "el

L'acte del vintè aniversari del Congrés de Cultura Catalana va omplir el Palau de Congressos de Barcelona. La mesa presidencial estava integrada (a la foto, d'esquerra a dreta) per Vicent Partal, Josep Benet, Agustí Contijoch, Jordi Pujol, Joan M. Pujals, Salvador Cardús i Joan Triadú.

país va bé perquè el govern va bé, i que si no va millor és perquè la gent anem malament". Però avui l'accent el posarem en la responsabilitat de la mateixa societat civil, que sovint s'ha prestat a ser alhora còmplice i pretext de la situació nacional a què hem arribat en aquest final de segle.(...)

De l'unitarisme a la divisió d'interessos polítics, culturals i territorials. En primer lloc, vam passar de l'unitarisme a la divisió d'interessos polítics, culturals i territorials. El procés de reconstrucció nacional, des de bon principi, va haver de fer-se des de l'esmicolament d'aquella propugnada unitat política i territorial. Així ho va certificar l'article 145 de la Constitució ("En cap cas s'admetrà la federació de Comunitats Autònomes"), i acceptant això, entre d'altres coses, vam abandonar a la seva (mala) sort el País Valencià, que va perdre nom, bandera i la denomi-

nació genuïna de la seva llengua a l'Estatut. D'altra banda, la cultura no ha servit pas per donar sentit de poble sinó que des de l'estat s'ha utilitzat, ara i adés, per fragmentar-nos i debilitar-nos, amb lleis com la de la televisió privada; amb l'intervencionisme estatal acceptat a canvi d'inversions en infraestructures, o amb el foment, a la pràctica, de la divisió de la unitat de la llengua.(...)

La divisió entre objectius nacionals i llibertats democràtiques (i de mercat). Tal com es va produir la Transició a la democràcia, de seguida es va separar la reivindicació de les llibertats democràtiques de la de les llibertats nacionals. I no només es va dir que, en tot cas, les llibertats nacionals ja arribarien després, quan fos possible, sinó que es van començar a considerar com un obstacle de les primeres. A més, quan les llibertats nacionals no han estat obstacle de les llibertats democràtiques, llavors s'ha dit que ho eren de les de mercat. Encara avui vivim sota el jou d'aquesta dislocació que en alguns partits ha prioritzat la vertebració de lleialtats polítiques i ideològiques amb els interessos estatals, que sotmet la dignitat nacional del govern a pactes d'estabilitat a favor de la democràcia espanyola o que fa que des de sectors empresarials teòricament compromesos amb el país es pugui considerar que la presència del català en l'etiquetatge s'ha de relegar a l'estalvi miserable d'uns costos exigits i incerts.

No tenim els instruments bàsics per fer del país una nació.

Ja he dit que aquesta situació no és pas atribuïble exclusivament a l'acció d'un determinat govern, la disculpa més gran del qual podria ser, si fos així, que ha governat fins als límits de les seves possibilitats. En aquest sentit, he de dir que tots els balanços dels diversos àmbits constaten amb tot detall i sense mesquina els avenços quantitius assolits en tots els terrenys respecte de la situació de 1977, i que saben atribuir generosament els mèrits que corresponen al govern. (...) Però més enllà de les voluntats polítiques i dels encerts o els errors estratègics, als Països Catalans no hem comptat amb prou recursos ni materials ni simbòlics per convertir el país en una nació o, per dir-ho en els termes del CCC, per crear sentit de cultura, catalanitat i país.

De l'escassetat de recursos materials gairebé no cal ni parlar-ne perquè qui més qui menys reconeix la manca de suficiència financera que necessitaria un veritable autogovern. L'àmbit d'Economia recorda que la dotació de capital públic per habitant és un 20% o un 25% inferior a la mitjana estatal, i que el dèficit fis-

cal és clarament desproporcionat. Una migradesa de recursos –cal pensar que és només qüestió de recursos– que fins i tot fa impossible coses tan senzilles però que serien tan eficaces com que des del Principat s'arribés a un mínim acord de col·laboració amb les Illes Balears per tal d'adquirir, com ens han demanat insistentment, alguns exemplars de la seva producció editorial per consolidar-la, i fer-la arribar a les biblioteques d'aquesta banda de la costa.

Pel que fa als recursos simbòlics, la situació encara és més greu perquè, els més importants depenen del control d'aparells de caràcter estatal. Des de les estructures esportives que impedeixen les seleccions pròpies; les lleis que ordenen l'espai comunicatiu; el control dels continguts "mínims" dels programes d'educació –de la bàsica a la universitària– o les normes que impedeixen la representació als organismes inter-

nacionals de les nostres institucions culturals i cívi-ques, tot contribueix a fomentar unes adhesions a l'únic espai d'identificació col·lectiva que el ciutadà percep com a no problemàtic i natural, i l'artista i l'intel·lectual com a poderós i rendible: l'espanyol. Cal donar detalls de fins a quin punt l'existència d'un poderós mercat estatal de comunicació –i la pèrdua d'una indústria audiovisual pròpia, com apunta l'àmbit de premsa–, és allò que ha fomentat entre tants professionals de l'espectacle, la comunicació i la intel·lectualitat en general, unes grans dosis d'autoodi nacional? Sabeu per què el Premi Internacional Catalunya, en la carta que el convoca des del Gabinet de la Presidència, cada any se'l presenta –en una mostra de provincianisme d'aquell que amb tant d'encert critica el president Pujol– com "una de les primeres distincions espanyoles", o per què fins i tot a TV3 la mesura que converteix un fet en notícia és que sigui el primer, o el més gran o l'únic d'Espanya i no n'hi ha prou que ho sigui de Catalunya o dels Països Cata-

"Més enllà de les voluntats polítiques i dels encerts o errors estratègics, als Països Catalans no hem comptat amb prou recursos ni materials ni simbòlics per convertir el país en una nació."

lans? Doncs, simplement, perquè és l'estat qui té els instruments simbòlics d'universalització de la cultura i de l'economia, i no pas els governs regionals. I aquí, els voluntarismes són ben poc útils.

Un resistencialisme cívic-polític irrellevant.

Entre tant, el resistencialisme cívic-polític de fa vint anys, amb poques excepcions, i molt més al Principat que no pas a les Illes Balears o al País Valencià, s'ha quedat on era. El que queda d'aquella societat civil compromesa nacionalment, que el 1975 era capaç de convocar un CCC, ara segueix treballant massa amb les mateixes eines conceptuais, amb els mateixos llenguatges de combat arcaïtzants, recelosa de les noves

estratègies comunicatives, organitzada a la defensiva, mediocre de pensament i inútil en l'acció, que es complau en el victimisme reiterat d'uns manifestos enfàtics que ningú ja no llegeix. I perdonin la duresa d'aquestes paraules, però sense aquesta crítica, que en el meu cas és sobretot autocrítica, no em veuria amb cor de seguir honestament endavant.

Estic parlant d'aquesta societat civil que s'ha acomodada a la facilitat de la subvenció sense la qual sembla que no sap fer ni el primer pas. Parlo d'aquest resistencialisme que no sap sumar iniciatives perquè no vol compartir l'escassíssim protagonisme que esporàdicament aconsegueix. Parlo, en definitiva, d'aquesta "bona fe" patriòtica que no ha madurat, i que podria acabar empentrant l'infern de la dimissió i el fracàs nacional.

Les condicions estructurals del joc polític ens neguen el futur.

Però, sobretot, són les condicions estructurals del joc polític les que ens neguen el futur. Sóc poc procliu a posar les esperances sobre el futur d'aquest país només en el voluntarisme i la convenció. I no pas perquè no els consideri fonamentals o pensi que s'hi ha de renunciar, de cap manera, sinó perquè, una i altra vegada, les condicions estructurals que van quedar definides al principi de la transició pel marc autonòmic, i les maneres de fer i de pensar que se n'han derivat, es mostren massa potents com per plantar-hi cara amb èxit.

En aquests vint anys l'única vertebració nacional que ha estat eficaç, ha estat l'espanyola. Ha tingut mitjans de comunicació prestigiosos i poderosos al seu servei, i sap recuperar l'unitarisme quan es tracta de parlar de la gasiveria dels catalans, de la llengua dels valencians o de l'enseyament de la història d'Espanya. És cert que, malgrat aquestes adversitats, sabem que som més que vius. En un sol dia, el govern pot inaugurar un extraordinari Eix Transversal que vertebrarà econòmicament, socialment i culturalment el país, i la societat civil atorga bons premis a millors obres de gent jove que fa cultura. I això és magnífic i ens n'hem de sentir molt satisfets. Però patim també una gran feblesa estructural. (...)

Condicions per tenir futur. No voldria trepitjar l'encàrrec de qui m'ha de seguir en aquest acte, però tampoc no puc acabar la meua exposició en aquest punt. I és que no es podria entendre un balanç d'aquest tipus si no es diu, també, quina perspectiva de futur el justifica. I, amb tota sinceritat, els puc dir que aquest balanç crític –no pas pessimista– només es justifica des de l'absoluta esperança en el futur del nostre país. I una esperança, des del meu punt de vista, més sòlida que la que a vegades es pot construir des de certs optimismes poc fonamentats.

Però aquesta esperança té condicions. I és que cal renovar urgentment la cultura política del nacionalisme civil en alguns dels seus trets més arrelats. Enumeraré algunes característiques d'aquesta renovació. En primer lloc, caldria superar el recurs il·lusori a l'existència futura d'una consciència nacional explícita

i majoritària que algun dia ho farà tot possible. És precisament aquest accent exclusiu en el paper de la consciència allò que minoritza el projecte.

En canvi, cal treballar intensament per a un nacionalisme popular entès sobretot com a servei, que ofereixi alternatives de qualitat per poder viure catalanament tots els espais de la vida personal i col·lectiva. No pot ser que costi tant que un ciutadà dels Països Catalans sàpiga cantar alguna cançó en català, de bressol o de barrila segons el cas, o que encara felicitem l'aniversari amb el "cumpleaños feliz", o que cada vegada sigui més San Valentín qui vetlli per les nostres parelles i així anem de natalitat.

Ens purista un nacionalisme cívic més rigorós, però menys purista. Cal, sobretot, que convertim en políticament incorrecte el fet de pensar i referir-nos als ciutadans no nascuts aquí en termes d'immigrants. Hauríem de ser el primer país del món on, si algú vol un certificat d'immigrant, l'hagi de demanar expressament.

Però, sobretot, necessitem una cultura nacional formulada en termes positius, que generi una adhesió afectiva i racional, deslliurada de visions catastrofistes. El que ha de ser positiu és el projecte de futur, no pas la lectura del present. Per tant, cal abandonar les falses nostàlgies d'excepcionalitat –les grans manifestacions, els entusiasmes col·lectius, les signatures de manifestos...–, que són subjectivament més confortables, però que han de recórrer al dramatisme per sobreviure. D'altra banda, la possibilitat de tornar a crear un sentit de cultura, catalanitat i de poble atractius depenen de la possibilitat d'implicar la intel·lectualitat i el món de la creació en aquest projecte de país.

Finalment, no és dels polítics de qui hauria de venir la demanda de patriotisme, sinó que caldria que fos la societat civil qui exigís patriotisme als seus polítics. Perquè el patriotisme no és aquella banal sentimentalitat de diada nacional amb brindis a l'hora de les postres, sinó que és el compromís arriscat en la defensa de l'interès nacional, cosa que, en darrer terme, justifica governar un poble que diu que vol ser nació.

Salvador Cardús

"Des de sectors empresarials teòricament compromesos amb el país es considera que la presència del català en l'etiquetatge s'ha de relegar a l'estalvi miserable d'uns costos exigus i incerts". Les paraules de Cardús van ser escoltades pel president Jordi Pujol i pel conseller de Cultura, Joan Maria Pujals.